

4.2.4 Floristické zajímavosti, zvláštnosti a unikáty

Florula Velké kotliny je odedávna známá především svou pestrostí a různorodostí. Vyskytují se v ní různé geoelementy i druhy nápadně odlišných stanovištních nároků. Také na této lokalitě mnoho druhů roste ve zcela neobvyklých nadmořských výškách a řada z nich právě ve Velké kotlině dosahuje výškových maxim v rámci České republiky.

Za floristicky nejatraktivnější druhy lze jednoznačně považovat stenoendemity – *Plantago atrata* subsp. *sudetica* a *Dianthus carthusianorum* subsp. *sudeticus*. Zatímco první je vázán na jediné místo v Kotlině, a to na poměrně

Škarda sibiřská (*Crepis sibirica*) roste v ČR pouze ve Velké kotlině, což je nejzápadnější lokalita jejího velkého eurasijského areálu. 2. 8. 2007

Unikátní pospolitost ekologicky i chorologicky odlišných druhů – ostřice horské (*Carex montana*) a bažanky vytrvalé (*Mercurialis perennis*) – na 2. experimentálně kosené ploše v Cimrmanově zahradce. 6. 8. 2014

malou plochu cca 60 m² s ojedinělými přechodnými výskyty v malých vzdálenostech mimo tento prostor, je druhý ze stenoendemitů častější a vedle hlavních biotopů, jimiž jsou slunné a bazické části kotlinových skal, se výjimečně vyskytuje i v květnatých nivách, a dokonce i na obnažené půdě disturbovaných míst.

Kromě dvou stenoendemitů se ve Velké kotlině vyskytují ještě další endemity s širšími areály: Zvonek okrouhlostý sudetský (*Campanula rotundifolia* subsp. *sudetica*) patří k sudetským endemitům – kromě asi 10 lokalit v Hrubém Jeseníku roste i na skalách několika krkonošských karů. Endemitem Krkonoše a Hrubého Jeseníku je i jestřábník zelenohlavý (*Hieracium chlorocephalum*), který roste v Jeseníkách v posledních exemplářích jen na třech lokalitách, v Krkonoších je na více místech relativně častější. Ve Velké kotlině byl dříve na skalách Vitáskovy rokly hojnější. Jestřábník zlatoblizný (*H. chrysostyloides*) je endemit Hrubého Jeseníku a Králického Sněžníku. V Jeseníkách býval hojnější, v současnosti známe jen pět lokalit s nepočetnými populacemi. Je doložen i z Velké kotliny, nejbližší exempláře rostou na Vysoké holi a Petrových kamenech.

K floristickým raritám Velké kotliny bezesporu patří také druhy, které se nikde jinde v ČR nevyskytují nebo jsou již velmi vzácné. Jako první z nich je nutné jmenovat *Crepis sibirica* (viz foto), která má ve Velké kotlině nejzápadnější lokalitu svého sibiřského areálu a nejbližší lokalita je na východním Slovensku. Nikde jinde v ČR neroste *Agrostis alpina*, *Thymus pulcherrimus* subsp. *sudeticus* ani *Hieracium grabowskianum*, který tu byl až donedávna nezvěstný plný 128 let.

Jediný, ale zato mohutný a patrně značně starý keř stěmchy (*Prunus padus*) roste na horní hraně Rathsburgova břehu u „Třícitky“.
30. 5. 2008

Pouze na Velkou kotlinu a několik dalších jesenických lokalit jsou v České republice vázány *Helianthemum grandiflorum* subsp. *grandiflorum* (VK + MK), *Euphrasia officinalis* subsp. *picta* (VK + Mezikotlí), *Hieracium villosum* (VK + Sokol + Žárový), *Laserpitium archangelica* (VK + MK), *Conioselinum tataricum* (VK + Šumárník + Kamzičí vrch).

V celé republice je už velmi vzácná *Aster alpinus*, která roste v Hrubém Jeseníku kromě Velké kotliny ještě na Sokolu, ale obě populace jsou početně značně omezené. *Poa alpina* má podobně nepočetné populace jen ve Velké kotlině a na Petrových kamenech. Naopak početné populace, a dokonce nové mikrolokalitě má ve Velké kotlině *Gentiana verna*, vyskytující se v Hrubém Jeseníku aktuálně už jen na dalších dvou místech, ovšem v nesrovnatelně menších populacích.

K floristickým zvláštnostem Velké kotliny jistě patří i skutečnost, že právě v ní dosahuje řada rostlinných druhů svých výškových maxim v rámci České republiky. Přičemž se jedná o dřeviny i byliny. Bylo to nápadné nejen v člancích, které se tomuto jevu

výhradně věnovaly (např. SLAVÍK 1983, 1984), ale je to vidět i při listování v jakémkoliv svazku Květeny ČR. Samozřejmě se i tento jev promítá do unikátnosti Kotliny. Do nejvyšších nadmořských výšek se tu dostává např. *Adoxa moschatellina* (1345 m), *Carex montana* (1335 m), *Convallaria majalis* (1400 m), *Corallorhiza trifida* (1345 m), *Corylus avellana* (1310 m), *Cotoneaster integerrimus* (1340 m), *Crataegus macrocarpa* (1230 m), *Cruciata verna* (1180 m), *Ficaria verna* (1230 m), *Gagea minima* (1220 m), *G. lutea* (1357 m), *Lathraea squamaria* (1155 m), *Moneses uniflora* (1250 m), *Phragmites australis* (1340 m), *Prunus padus* (1154 m) nebo *Tilia europaea* (1280 m). Celá skupina těchto výškových rekordmanů je zachycena v tabulce na str. 360.

S druhy dosahujícími v Kotlině svých výškových maxim je spojena i celá řada druhů termofilních nebo subtermofilních, které se vyskytují pouze v nižších polohách a v teplých oblastech. Právě ty byly často uváděny v charakteristikách Velké kotliny a jejich výskyt v širších souvislostech analyzován (OTRUBA 1926, 1930, PODPĚRA

Stav hladýšové nivy na Hrubyho stupni s nalezenou lilii cibulkonosnou (*Lilium bulbiferum*) v popředí. V pozadí 3. zastávka naučné stezky. 9. 7. 2009

1949, ŠMARD 1950b). K nim patří z aktuálně přítomných *Ajuga genevensis*, *Brachypodium pinnatum*, *Campanula persicifolia*, *Carex montana*, *Carlina acaulis*, *Cotoneaster integerrimus*, *Gagea minima*, *Linum catharticum*, *Origanum vulgare*, *Polygala comosa*, *Prunella grandiflora* nebo *Thalictrum minus*.

Do výčtu dříve uváděných zajímavostí Velké kotliny patří i relativně častý výskyt vápnomilných a bazifilních druhů. Po bližším poznání skutečných litologických poměrů Velké kotliny (viz kap. 3) a mnoha zdrojů vápníku (viz FVK2 – kap. 3.1.2 a 3.7.3) se to už tak překvapivě nejeví. Unikátnost vyniká ve srovnání s jinými lokalitami, na nichž je znám vegetací významně indikovaný plošně omezený výskyt bazických hornin (čedičová žíla v Malé Sněžné jámě, vápence na Rudníku nebo erlany v Čertově zahrádce), ale nikde není bazických hornin tolik a tak

Modřín (*Larix decidua*) se jako nový druh pro Velkou kotlinu objevil na erozní nátrži nad pramenem Moravice. 28. 7. 2015

velkoplošně i maloplošně nepravidelně rozprostřených jako právě ve Velké kotlině.

Za obligátní kalcifyty lze ve Velké kotlině právě podle vyhraněné vazby na vápnité fylity, vápnité metafyty a křemen-karbonátové žíly označit následující druhy: *Arabis sudetica*, *Asplenium viride*, *Aster alpinus*, *Bupleurum *vapincense*, *Arabidopsis arenosa*, *Cotoneaster integerrimus*, *Hedysarum hedysaroides*, *Helianthemum grandiflorum*, *Hieracium villosum*, *Polystichum lonchitis*, *Rhodiola rosea*, *Saxifraga paniculata* a *Scabiosa lucida*.

Za fakultativní kalcifyty a bazifyty, které v Kotlině dávají zjevně přednost bazickým substrátům, avšak rostou i na ekotopech s omezenějším přísunem vápníku v půdě nebo hydrogenuhličitanem vápenatým transportovaným povrchovou či podpovrchovou vodou, lze považovat *Anemonastrum narcissiflorum*, *Botrychium lunaria*, *Campanula *sudetica*, *Carex montana*, *C. buxbaumii*, *Corydalis intermedia*, *Dianthus *sudeticus*, *Epilobium collinum*, *Eriophorum latifolium*, *Gagea minima*, *Gentiana verna*, *Linum catharticum*, *Salix hastata*, *S. x chlorophana*, *Swertia perennis* nebo *Thymus *sudeticus*.

Formulace, že „... proto ve Velké kotlině vedle sebe mohou růst druhy chladnomilné, vysokohorské a druhy nížinné, teplomilné...“, která se opakovaně objevuje v populárních textech, je zastaralé klišé. Ovšem stále platné, někdy až překvapivě často. Bylo by možné – a pro geobotaniky by to bylo jistě zajímavé – vypsát podrobnější seznam konkrétně pozorovaných „ekologických nesmyslů“ – např. spolu rostoucích druhů zcela odlišných vlastností a vazeb. Domnívám se, že Velká kotlina je tím zajímavější mnohem víc než pouhým výčtem bazifytů. Zrovna v Cimrmanově zahrádce by se takových „neekologických“ případů našlo více. Některé jsem se

Různorodá vegetace skalního žlebu na křemen-karbonátové žíle uprostřed Podpěrový skály, která byla zachycena ve FS 109/17. 20. 8. 2017

pokoušel vyfotografovat, jiné prostě vyfotografovat z různých technických příčin nelze. Mezi dnes již okoukané, leč stále kuriózní dvojice věrně spolu dlouhá léta sdílející stejný kousek půdy patří např. na naší druhé experimentální ploše spolu rostoucí *Mercurialis perennis* a *Carex montana* – viz foto str. 356. O *Aruncus dioicus* v těsném sousedství *Thymus *sudeticus* na Podpěrové skále jsem se již zmiňoval, vzájemné prorůstání *Prunella grandiflora* s *Allium schoenoprasum* nebo *Prunella grandiflora* s *Calluna vulgaris* (viz foto na této str.) na Suzově stěně už nikoho ani nepřekvapí, stejně jako *Vaccinium vitis-idaea* a *Calluna vulgaris* s *Thymus *sudeticus*, *Scabiosa lucida* a *Dianthus *sudeticus* na Podpěrové skále (viz foto na této straně).

Jistě by bylo možné jmenovat další a další zajímavosti flóry Velké kotliny, až bychom nakonec po

Bazilíní a teplomilný černohlávek velkokvětý (*Prunella grandiflora*) ve vřesu na Suzově stěně. 4. 7. 2019

skupinách popsali druhy všechny. O pronikání synantropů a antropochorních druhů se zmiňují dále v kap. 6.4, za velkou floristickou zajímavost lze považovat např. i zcela neobvykle početné populace některých vzácných druhů, např. *Moneses uniflora*, *Carex atrata*, *C. vaginata* apod.

Závěrem nelze pominout kuriózní výskyt metr vysoké a bohatě kvetoucí *Lilium bulbiferum* ve vysokostébelné nivě na Hrubyho stupni (viz foto str. 358), kterou jsem zastihl 9. 7. 2009. K podobně nečekaným druhům patří i semenáček modřínu (*Larix decidua*), odrůstající na erozi obnaženém štěrku na Kunzově stráni (viz foto str. 358). Ten lze považovat za přímý důkaz dálkového přenosu diaspor v rámci AO-systému a současně jako doklad významu disturbance pro biodiverzitu a florogenetické možnosti Velké kotliny.